

روش پژوهشی - مشارکتی معلمان در کلاس درس است که از آن به عنوان سودمندترین، کاربردی ترین و مؤثرترین برنامه پرورش حرفه‌ای معلمان در مدارس ژاپن یاد شده است. اولین باری که این طرح در ژاپن مطرح شد در پایه‌ی ابتدایی بود. اما امروزه به ژاپن محدود نمی‌شود و مخصوص پایه‌ی خاصی هم نیست. حتی پای آن به دانشگاه‌ها هم باز شده است. این‌ها را از جایگاه سخنرانی به گوش حاضران جلسه می‌رساند و سپس از پشت میزی که برای سخنرانی در نظر گرفته شده است بیرون می‌آید و در حین حرکت به سوی معلمین می‌گوید: «اگر اجازه بدهید من جلوتر می‌آیم تا شما را از نزدیک ببینم.»

بختیاری به سمت در نمازخانه‌ی مدرسه، محل برگزاری کارگاه، می‌رود و همین‌طور که دستش به دستگیره‌ی در است، می‌گوید: «جوگیوکن کیو یعنی اینکه در کلاس خود را بازکنیم و از همکار و همتای خود خواهش کنیم بیاید و در کلاس ما حضور پیدا کند. که چه بشود؟»

خانمی می‌گوید: «که کار ما را ارزیابی کند.»

وی سر به علامت نفی تکان می‌دهد. بعد صحبت خود را کامل می‌کند: «که کار ما را نگاه کند.»

آقایی اضافه می‌کند: «مشاهده کند.»

بختیاری تأیید می‌کند: «این مشاهده سپس به گفت‌وگو درباره‌ی نقاط مثبت و منفی کلاس موردنظر می‌انجامد و در نهایت به رشد حرفه‌ای معلم کمک چشمگیری می‌کند.»

جوگیوکن کیو یک عبارت ژاپنی است و در حوزه‌ی آموزش و پرورش کاربرد دارد. اما برای آنکه این عبارت بین‌المللی شود، دکتر **ماکوتا یوشیدا**^۱ در پایان‌نامه‌ی دکترای خود به جای معادل انگلیسی آن نوشت: Lesson study

استاد نام‌آور این شاخه از پژوهش آموزشی و پرورشی، دکتر محمدرضا سرکار آرانی در زبان فارسی به جای آن‌ها عبارت درس پژوهی را پیشنهاد داده است.

امروزه معلمان آموزش‌دیده در دانشکده‌های علوم تربیتی و با گرایش‌های آموزشی این واژه را به خوبی می‌شناسند. اما برای اجرای آن دانش کافی نیست. درس پژوهی یک اقدام مهارتی است و معلمان باید برای بهبود روش‌های تدریس خود آن را تمرین کنند، به کار ببرند و به مهارت تبدیل کنند.

معنای ساده‌ی درس پژوهی، این است که یک یا چند معلم به دعوت همکارشان به کلاس او می‌روند و نحوه‌ی تدریس او را مشاهده می‌کنند و درباره‌ی آن به گفت‌وگو می‌نشینند. اما همان‌طور که گفته شد، درس پژوهی فقط همین دانش ساده نیست و نیاز به آموزش، عمل و کارِ کارگاهی دارد تا به مهارت تبدیل شود.

در این گزارش به یکی از کارگاه‌های آموزشی درباره‌ی درس پژوهی می‌روم. این کارگاه به نام «اولین کارگاه آموزشی معلم پژوهنده» و در دبستان هفده شهریور اسلامشهر اجرا می‌شود.

استاد راهنمای این کارگاه، دکتر ابوالفضل بختیاری هستند. او در شروع کارش به نقل از دکتر سرکار آرانی می‌گوید: «درس پژوهی

جوگیوکن کیو

گزارشی کوتاه از کارگاهی آموزشی
درباره‌ی «درس پژوهی»

امیرمحمد حسینی

تلنگر

گفت می‌خواهم بیایم دانشگاه و تدریس تو را ببینم. راستش ابتدا از اینکه زیر نگاه یک کارشناس قرار بگیرم، کمی اضطراب داشتم، اما کم‌کم برایم عادی شد و به آن علاقه‌مند شدم. می‌خواهم بگویم، ممکن است اولین یا دومین بار دست و پای ما بلرزد، اما به‌مرور این کار عادی خواهد شد. درس پژوهی کار یک ماه و یک سال نیست و باید پیوسته ادامه داشته باشد. همان‌طور که دکتر شکوهی می‌گوید، باید زمینه‌ای فراهم کنیم که معلم‌ها از کلاس یکدیگر استفاده کنند.»

بختیاری ادامه می‌دهد: «هدف از این کار، به‌هیچ‌وجه مچ‌گیری نیست.» دست در جیب کت خود می‌کند و می‌گوید «آینه‌ام را فراموش کرده‌ام.» بعد شروع به حرکت میان معلم‌ها می‌کند و دستش را به‌جای آینه، جلوی صورت تعدادی از آن‌ها می‌گیرد و ادامه می‌دهد: «می‌خواهیم با این کار آینه یکدیگر باشیم. وقتی کسی را به کلاس دعوت می‌کنیم، نباید از گفته‌هایش بترسیم، اما یادمان باشد که به‌عنوان مشاهده‌کننده، همیشه می‌توانیم از گفتن نکات مثبت کلاس همکارمان به او شروع کنیم و بعد با عباراتی نظیر «بهتر نبود از کلمه‌ی دیگری به‌جای فلان لغت استفاده می‌کردی؟» اشتباهات او را گوشزد کنیم.»

ضبط صدا یا دعوت همکار؟

راهکار دیگری هم برای درس پژوهی وجود دارد و آن ضبط کردن صدای خودمان است. بختیاری کتاب **ایشیکاوا**، یکی از صاحب‌نظران این رشته، را بالا می‌گیرد. ایشیکاوا می‌گوید: «من می‌ترسیدم از کسی دعوت کنم به کلاس من بیاید. پس

بختیاری برای فهم بهتر مسئله‌ی خاطره‌ای می‌گوید: «من یک‌بار صدای استاد دانشگاهی را سر کلاس ضبط کردم. بعد صدای ضبط‌شده را در قالب گزارشی پیاده کردم و به استاد دادم. او ابتدا گفت این کلاس درس من نیست ولی وقتی صدای ضبط‌شده را به او دادم، گفت، اصلاً فکر نمی‌کردم بعضی کلمه‌ها، جمله‌ها و شعرها و غیره را در تدریس استفاده کنم.»

و ادامه می‌دهد: «درس پژوهی نوعی تلنگر است. همه از یکدیگر یاد می‌گیریم و درس پژوهی به مرور موجب رشد فرایند تدریس ما می‌شود.»

او از معلم‌ها که هر یک به نمایندگی از مدرسه‌های خود در کارگاه حضور دارند، می‌پرسد: «کسی از شما تا به حال چنین کاری کرده است؟» خانمی دست بلند می‌کند و می‌گوید: «من یک‌بار احساس کردم بچه‌ها درسی را خوب متوجه نشده‌اند. از همکاری خواهش کردم بیاید و آن درس را تدریس کند. خودم هم در انتهای کلاس نشستم. بعد از پایان کلاس، هم به شکل دیگر تدریس آن درس که قابل فهم‌تر بود پی بردم و هم توانستم واکنش‌های بچه‌ها را هنگام تدریس زیر نظر بگیرم.»

بختیاری لبخند می‌زند و می‌گوید: «ما هم دنبال همین هستیم، لطفاً برای ایشان کف بزنید.»

مچ‌گیری یا دستگیری؟

سخنران صحبت‌های خود را با تعریف خاطره‌ای دیگر پی‌می‌گیرد: «استاد سرکار آرنانی که به ایران آمده بود، به من

تصمیم گرفتم که صدای خودم را ضبط کنم.» بختیاری گوش می‌دهد، بیست و هفت سال. دکتر بختیاری اضافه می‌کند: «به‌طور مثال، پشت نگاه ایشان بیست و هفت سال سابقه‌ی معلمی وجود دارد.»

اقدام پژوهی یا درس پژوهی؟

بختیاری به یکی از ستون‌های نمازخانه تکیه می‌دهد و به پرسش خانم معلمی توجه می‌کند: «آقای دکتر، گاهی معلم‌ها مخفیانه تصمیم به انجام طرحی در کلاس می‌گیرند و تنها عمل می‌کنند. این اقدام پژوهی صحیح است؟»

وی پس از شنیدن کامل حرف‌های خانم معلم می‌گوید: «اگر روی یک موقعیت خاص، برای مثال دانش‌آموزی خط بدی دارد یا ناخن می‌جود، تمرکز کنیم و در این رابطه با همکاران به گفت‌وگو بنشینیم و راهکاری ارائه داده و سپس عملاً به کار بگیریم، اقدام پژوهی کرده‌ایم. اقدام پژوهی را هر کسی می‌تواند انجام دهد، در حالی که درس پژوهی فقط مختص معلمان است. معلمی که این کار را می‌کند، نامش معلم پژوهنده است و یادمان باشد، پژوهش همیشه منجر به حل کردن مسئله نمی‌شود. درس پژوهی و اقدام پژوهی هر دو نیازمند همکاری و گفت‌وگو هستند. حتی بعد از مدتی می‌توانیم با تقسیم وظایف سر کلاس دوست و همکارمان حاضر شویم. برای مثال، یک نفر فیلم بگیرد، دیگری به واکنش و رفتار دانش‌آموزان توجه کند و همکار دیگر تدریس معلم را مشاهده کند.»

در اینجا یکی از آقایان می‌پرسد: «با وجود امکان فیلم گرفتن از کلاس و ضبط صدا و تصویر دیگر چه نیازی به دعوت از همکار داریم؟» بختیاری پاسخ می‌دهد: «ضبط صدای خود اقدامی سودمند برای شروع درس پژوهی است، اما بهترین کاری که می‌توان انجام داد دعوت از همکاران برای حضور در کلاس درس است. دکتر کاترین لوییس^۲، کسی که چهارده سال راز موفقیت زاپنی‌ها را بررسی و در کتاب «آموزش قلب‌ها و اندیشه‌ها» چاپ کرده است، می‌گوید: «در مدارسی که من بررسی کردم تا پانزده نفر معلم هم سر کلاسی جمع می‌شوند. در ژاپن معلم‌ها از معلم‌ها دعوت می‌کنند، اما در آمریکا این‌طور نیست و غالباً صدای خود را ضبط می‌کنند یا از کلاس فیلم می‌گیرند.» او سپس از معلم‌ها می‌پرسد: «ایراد دوربین از نظر شما چیست؟»

پاسخ‌های متفاوتی شنیده می‌شود. خانمی می‌گوید: «دوربین کلاس را فقط از یک زاویه می‌بیند.»

بختیاری از همه می‌خواهد برایش کف بزنند. بعد اضافه می‌کند: «دوربین حس ندارد، اما وقتی معلمی درباره‌ی کار ما صحبت می‌کند، پشت حرف‌هایش چندین سال سابقه‌ی کارست.» از

وقت پرسش و پاسخ

اولین کارگاه آموزشی معلم پژوهنده در شهرستان اسلامشهر رو به پایان است و بختیاری از معلمان خواهش می کند اگر سؤالی دارند، بپرسند. یکی از خانم‌ها می پرسد: «برای مثال می توانیم از مشاور مدرسه خواهش کنیم بیاید و به عنوان درس پژوهی سر کلاس ما بنشیند؟»

بختیاری پاسخ می دهد: «شما می توانید با مشاور مدرسه یا هر کس دیگر برای انجام کاری تحت عنوان اقدام پژوهی همکاری کنید، اما درس پژوهی مشخصاً به تدریس، درس و در نتیجه معلم و روش تدریسش ارتباط دارد. پس بهتر آن است همکاران خود که معلم‌هایی باتجربه تر هستند را به کلاس درس دعوت کنیم.»

در راستای سؤال قبل پرسش دیگری طرح می شود: «وقتی من معلم پایه‌ی پنجم هستم، می توانم از معلم پایه‌ی ششم درخواست کنم که سر کلاس من بیاید؟» سپس به سمت خانم معلمی می رود و از او می پرسد: «شما چه پایه‌ای تدریس می کنید؟» او جواب می دهد «من ۲۴ سال است که در پایه‌ی اول معلم هستم.» بختیاری خطاب به معلمی که سؤال کرده می گوید: «برای مثال شما می توانید از ایشان دعوت کنید که در کلاس شما حضور پیدا کنند. معیار ما فقط معلمی و تدریس است. حتی متخصص بودن در یک درس خاص هم ملاک درس پژوهی نیست.» او یک نکته مهم را هم به صحبت‌های خود اضافه می کند. «فراموش نکنیم رفتارهای ما باید در فضایی کاملاً عادی و به دور از نمایش دادن دیده شوند.»

سخن آخر ابوالفضل بختیاری نقل قولی است از یک کتاب: «مایکل اپل»^۴ در کتاب «آیا آموزش می تواند جهان را تغییر دهد»، می نویسد: «اگر می خواهیم آموزش و پرورش را متحول کنیم، باید از مدرسه شروع کنیم، یعنی از کلاس درس و به طور مشخص از معلم.»

پایان کارگاه

از آقای سیدصادق آقاخشی، معاون آموزش ابتدایی آموزش و پرورش اسلامشهر برای سخنرانی دعوت می شود. او ابتدا از بنیان برنامه (آقای جلال مقصودی مدیر دبستان شهید احمدی روشن و خانم لیلا شایانی آموزگار پایه‌ی ششم) و از حامیان آن (مدیران محترم، آقایان بهرامی، کتابی، رستمی، جهانگیری، محمدی و خانم‌ها اوتادی و نوروزی) و اولیای دانش آموزان ششم ابتدایی شهید احمدی روشن و همه‌ی کسانی که زحمات فراوانی برای اجرای کارگاه کشیده‌اند، تشکر کرد.

آقای آقاخشی به معلمان پیشنهاد می دهد از تدریس خود فیلم بگیرند و در وهله‌ی اول خود، ارزیاب کار خویش باشند.

پی نوشت:

1. makotoyoshida
2. kaoruishikawa
3. catherinelewis
4. michael Apple

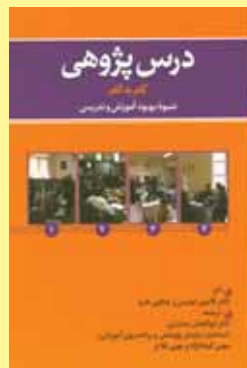
معرفی کتاب

درس پژوهی

گام به گام

شیوه‌ی بهبود آموزش و تدریس

مریم موسوی

نام کتاب: درس پژوهی گام به گام - شیوه‌ی بهبود آموزش و تدریس

اثر: دکتر کاترین لوئیس و جکلین هارد

ترجمه: دکتر ابوالفضل بختیاری، مهین کیخانزاد و مهری فلاح

لیتوگرافی: شاهوندی

چاپ و صحافی: شریف

سال چاپ: اول، ۱۳۹۵

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

درس پژوهی ایده‌ی ساده‌ای است. اگر دوست دارید نحوه‌ی آموزش و تدریس را اصلاح کنید، چه کاری از این بهتر که به کمک همکاری معلم خود، روشی را طراحی و تأثیر آن را بر یادگیری دانش آموزان بررسی کنید. این کتاب، به بررسی و تجزیه و تحلیل راهکارهایی می پردازد که گروه‌های موفق درس پژوهی به کار برده‌اند تا عملکرد درس پژوهی را سازنده، مطمئن و جامع کنند.